

BİLİŞSEL ESNEKLİĞİ YORDAYAN BAZI DEĞİŞKENLER

Mehmet BİLGİN^{a*}

^a Çukurova Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı Adana/Türkiye

ÖZET

Bu çalışmada bilişsel esnekliği yordayan değişkenler incelenmeye çalışılmıştır. Bilişsel esneklik, bireyin seçeneklerin farkında olması, yeni durumlara uyum sağlaması ve bu durumlara ilişkin olarak kendisini yetkin hissetmesidir. Araştırma Çukurova Üniversitesinde yapılmıştır. Araştırmaya katılan öğrenciler 17-18 yaşları arasında bulunan toplam 155 kişidir. Araştırmada bilişsel esneklik ölçeği, anne baba bağlılık ölçeği, arkadaş bağlılığı ölçeği, kişilerarası ilişkiler ölçeği, sosyal yetkinlik beklentisi ölçeği, anne baba tutum ölçeği ve problem çözme envanteri kullanılmıştır. Araştırma sonunda elde edilen bulgular, bilişsel esnekliğe anlamlı olarak etki eden değişkenlerin, sosyal yetkinlik beklentisi, otoriter anne baba tutumu ve problem çözme becerisinin olduğunu göstermektedir. Sosyal yetkinlik beklentisi yüksek ve problem çözme becerisi yüksek ergenlerin diğer ergenlere oranla daha bilişsel esnek oldukları belirtilebilir. Otoriter anne baba tutumunun bilişsel esnekliğe engel oluşturduğu bulgular sonucu saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: Ergen, Bilişsel esneklik.

SOME VARIABLES PREDICTING COGNITIVE FLEXIBILITY

ABSTRACT

Cognitive flexibility is an individual's being aware of his/her options when faced with new situations, of his/her capability in coping with these situations. In this study, some variables predicting cognitive flexibility were investigated. The study was conducted with 155 Cukurova University students within an age range of 17-18. Cognitive flexibility scale, parent attachment inventory, peer attachment inventory, interpersonal relation scale, social adequacy expectation scale, parent attitude inventory, and problem solving inventory were all utilized in this research. The results obtained suggest that the variables having significant effects on cognitive flexibility are social adequacy expectation, authoritative parent attitudes, and problem solving skills. We can thus state that adolescents with high level of social expectations and problem solving skills are more cognitively-flexible in dealing with issues compared to those with relatively lower social expectations and with less improved problem solving skills.

Key Words: Adolescent, cognitive flexibility

GİRİŞ

* **Yazar:** mbilgin@cu.edu.tr

Sosyal bilişsel teoriye göre (Bandura, 1986) kişilik yapısı ve davranışlar sosyal kültürel çevreyle etkileşim boyunca gelişen bilişsel ve duygusal sistemlerin etkileşimiyle oluşur. Kişilik, bir çok araştırmacı tarafından kendilik sistemi (self-system) olarak algılanmaktadır (Caprara, Barbaranelli, Pastorelli ve Cervone, 2003). Kendilik sisteminin içinde bireyin düşünceleri, değerleri, inançları ve tutumları da bulunmaktadır. Beck (1976) inançların, kişinin duyguları ve davranışları üzerinde etkisi olduğunu belirtmektedir. Bireyin belirli bir olayla ilgili diğerlerinden farklı düşüncelerinin bulunması doğaldır. Çünkü, birey içinde bulunduğu bir durumda farklı davranışları seçip uygulayabilme hakkına sahiptir. Birey davranışlarını yapmaya karar vermeden önce, alternatiflerinin (seçeneklerinin) farkına varmalıdır. Belirli bir durumla ilgili seçeneklerinin farkında olan birey en doğru davranışı gören bireye oranla daha fazla düşünüyor demektir. Böylece, birey aynı anda birden çok çözüm yöntemi üretebilir. Önemli olan en doğru seçeneği görmek değil, seçim yapmadan önce seçenekleri görebilmektir. Bu durum, bilişsel esneklik kavramını gündeme getirmektedir (Martin ve Anderson, 1998). Bilişsel esneklik, bireyin; a) alternatif yolların ve seçeneklerin farkında olması, b) yeni durumlara uyum sağlama da esnek olabilmesi, c) esnek olabildiği durumlarda kendisini yetkin (self-efficacy) hissetmesi olarak tanımlanmaktadır (Martin ve Anderson, 1998; Martin, Anderson ve Thweatt, 1998; Martin ve Rubin, 1995).

Esnek olan birey kişiler arası ilişkilerde kendisini yeterli hisseder. Bilişsel esnek bireyler, atılgan, sorumluluk sahibi, ilgi gösteren ve yaşadıklarını anlamlandırabilen bireylerdir (Martin ve Anderson, 1994, 1996, 1998). Martin ve Anderson'a göre (1998) bilişsel esnek bireyler, farklı durumlardaki iletişimlerde kendilerini güvende hissederler. Bilişsel esneklik kavgacı olmama ve toleranslı olma ile pozitif bir ilişki gösterirken, sözel saldırganlık ile negatif bir ilişki göstermektedir (Martin ve Anderson, 1998).

Bilişsel esneklik, bireyin esnek olabileceğine dair istekliliği ve davranışlarının sonucunun etkili (olumlu) olabileceğine dair güvenini içerir (Martin ve Anderson, 1998). Bilişsel esnek birey, davranışlarının sonucunun başarılı olacağına inanır. Bu açıdan bakıldığında, bilişsel esneklik ve yetkinlik beklentisi arasında bir ilişki olduğu söylenebilir. Çünkü Bandura'ya (1977) göre yetkinlik beklentisi, bireyin bir işi yapabileceğine dair inancıdır. Sheldon'a (1995) göre de yetkinlik beklentisi inancı, bireyin düşünce ve duygularına yön vermektedir. Dolayısıyla yetkinlik beklentisi de bir biliştir. Bilişler kişinin bilgisine sahip olduğu her şeydir. Olgular, inançlar, fikirler bilişin öğeleridir (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1998).

Bandura (1977), yüksek yetkinlik beklentisine sahip bireylerin bilişsel araştırmacı, stratejilerinde esnek, çevreleri üzerinde etkili ve amaçlarına güdülenmiş bireyler olduklarını ifade etmektedir. Yetkinlik beklentisi bireyin diğerleriyle kurduğu ilişki yoluyla kazanılır. Bireyin yaşamın ilk yıllarında çevresiyle kurduğu ilişkilerde algıladığı düşünceler ve bilgiler ileriki yaşantılarında kişilerarası ilişkilerini etkilemektedir (Di Tomasso, -Brannen-Mc Nulty, Ross ve Burges, 2002). Ayrıca, bireyin yaşamının ilk yıllarda edindiği olumlu yaşantıların sonucu oluşan yetkinlik beklentisi algısı ergenlikte ve yetişkinlikteki kişilerarası ilişkileri kolaylaştırıcı bir etki yapmaktadır (Rice, FitzGerald, Whaley ve Gibbs 1995).

Yetkinlik beklentisi genel bir kavramdır ve her bir davranış için ayrı ayrı yetkinlik beklentisinden bahsedilebilir. Örneğin sosyal yetkinlik, akademik yetkinlik, vb. gibi. Yetkinlik beklentisi ile sosyal davranışlar arasında ilişki olduğu araştırmalarla da belirtilmektedir (Caprara, Regalia ve Bandura, 2002; Bandura, Barbaranelli, Caprara ve Pastorelli, 1996, 2001; Bandura, Pastorelli, Barbaranelli ve Caprara, 1999).

Sosyal yetkinlik beklentisi, bireyin sosyal bir ilişkiye geçmeden önce bu ilişkiyi kurabileceğine dair inancı olarak tarif edilmektedir (Connolly,1989). Araştırmalarda, sosyal yetkinlik beklentisinin kişilerarası ilişkilerde uyumu kolaylaştırıcı etkisinden söz edilmektedir (Solberg, O'brien, Villareal, Kennel ve Davis, 1993; Bandura ve ark., 1996; Schwarzer, Hahn ve Schröder, 1994; Bandura ve ark., 1996). Matsushima ve Shiomi (2003), kişiler arası ilişkilerde problem çözme becerisi ile sosyal yetkinlik beklentisi arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Sosyal ilişkilere girme bilgi ve becerisi zayıf olan ergenlerin akrabaları tarafından kabul edilme olasılığı zayıflamaktadır (Furman ve Buhrmester, 1995).

Robin ve Foster (1989) sosyal öğrenme kuramının temel kavramları ile birlikte bilişsel kuramın görüşlerini birlikte ele alarak, anne-baba ve ergen arasındaki ilişkilerde bilişsel faktörlerin etkilerini açıklamaya çalışmışlardır. Onlara göre anne-babalar kendi yaşantılarından öğrendiklerini çocuklarıyla ilişkilerinde kullanmaktadırlar. Robin ve Foster (1989), keyfi yordama, seçici soyutlama, aşırı genelleştirme, küçültme, mutlakiyetçi düşünme gibi çeşitli hataları (çarpıtmaları) kullanan anne babaların, bu hataları çocuklarına öğrettiklerini ileri sürmektedirler. Bireyin yaşamın ilk yıllarında çevresiyle kurduğu ilişkilerde algıladığı düşünceler ve bilgiler ileriki yaşantılarında kişilerarası ilişkilerini etkilemektedir (Di Tomasso, -Brannen-Mc Nulty, Ross ve Burges, 2002).

Vincent-Roehling ve Robin (1986) çatışma içinde olan ergen ve anne-babaların, birbirleriyle ilişkilerinden memnun olan ergen ve anne-babalara göre, pek çok sayıda gerçekçi olmayan inanca daha katı bir şekilde bağlı olacaklarını belirtmektedirler.

Rice (1990), ergenin sosyal yeterliliğinde, ailenin önemli bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir. Özellikle anneye ve babaya bağlılığın ergenin sosyal ilişkilerde kendini yeterli hissetme duygusu üzerinde etkili olduğunu belirtilmektedir (Meeus, Oosterwegel ve Vollebergh, 2002; Rice, Cunnigham ve Young, 1997; Malinekradt, 1992). Güvenli bağlılığın sosyal yeterlik, arkadaş tarafından kabul ve popülerite ile yüksek bir ilişkisi söz konusudur (Coleman, 2003). Sosyal yetkinliği yüksek olan bireylerin de bilişsel esneklik düzeyleri yüksektir. Bu bulgulara karşın babanın otoriter ve katı tutumu, ergenin sosyal beceri geliştirmesinde etkili olan bilişsel esnekliğini zayıflatmaktadır (Melby, Conger, Conger ve Lorenz, 1993).

Sosyal öğrenme teorisine göre, aile çocuğun sosyal yaşantıları üzerinde dolaysız bir etkiye sahiptir ve çocuğun arkadaş ilişkilerine yönelik tutumunu etkilemektedir. Anne baba çocuk ilişkisinin olumlu olması bireyin arkadaşlarıyla ilişkisine olumlu olarak yansımaktadır (Hetherington, Cox ve Cox, 1979; Homel, Burns, Goodnow, Markiewicz ve Hardy, 1987; Doyle ve ark., 1994; Sharabany, 1994). Anne babanın kendi sosyal yaşantılarının bulunması, ailenin kullandığı demokratik tutum ve ergenin aileye güvenli bağlılığı ile ergenin arkadaş bağlılığı arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır (Putallaz, 1987; Mize, Pettit ve Brown, 1995; Engels, Dekovic ve Meeus, 2002; Markiewicz, Doyle ve Brendgen, 2001).

Ergenin arkadaşları tarafından kabul edilmesi, sosyal becerisi ile ilişkilidir (Malecki ve Demary 2002; Wenz-Gross ve Siperstein, 1997). Ergenin arkadaşları tarafında kabul düzeyi azaldığında iletişim, saldırganlık ve toplumdaki uzaklaşma gibi problemler ortaya çıkmaktadır (Malecki ve Demary 2002; Kashani, Canfield, Bordvin, Soltys ve Reid, 1994). Kendini yalnız hisseden ve arkadaşları tarafından kabul düzeyi düşük ergenlerde okuldan kaçma ve şiddet kullanma problemleri de görülmektedir (Barton, Watkins ve Jarjoura, 1997; Sinclair, Christenson, Evelo ve Hurley, 1998; Pakiz, Reinherz ve Frost, 1992; Hunt, Meyers, Davies, Meyers, Grogg ve Neel, 2002).

Malecki ve Demaray (2002) arkadaş desteğinin uyum becerisini arttırdığını ifade etmektedirler. Özellikle risk grupları üzerinde yapılan çalışmalarda sosyal desteğin öğrencilerin olumsuz davranışlarını azalttığı belirtilmektedir (Cowen, Pedro-Carroll ve Alpert-Gillis, 1990; Dahlberg ve Potter, 2001; Hunt ve ark., 2002). Galanaki ve Anastasia (1999), sosyal yetkinlik ile sosyal hoşnutsuzluk ve yalnızlık arasında negatif bir ilişki olduğunu saptamışlardır. Sosyal ilişkilerinde arkadaşlarıyla ilgili kaygı yaşayan ergenler daha az sosyal aktif olmakta ve kendilerini arkadaşlarına daha az bağlı hissetmektedirler. Buna karşın arkadaşlarından daha fazla sosyal destek alan ergenlerin arkadaş bağlılıkları kuvvetlenmekte ve daha sosyal aktif olmaktadır (Engels ve ark., 2002; Riggio, 1986; Blain, Thompson ve Whiffen 1993).

Bilişsel esneklik uyum sağlamak için alternatif yolların ve seçeneklerin farkına varılmasını gerektirir. Problem çözüme ise bir hedefe yönelirken araya giren zorlukların çözümünü bulma sürecidir. Birey bu süreçte problemleri çözmek için alternatif çözüm yolları üretir. Bu açıdan bakıldığında problem çözme becerisi ile bilişsel esneklik arasında problemlere farklı çözüm yolları bulma açısından benzerlik bulunmaktadır. Ayrıca, Matsushima ve Shiomi (2003), kişiler arası ilişkilerde problem çözme becerisi ile sosyal yetkinlik beklentisi arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Bandura (1997) sosyal yetkinlik beklentisi inancı yüksek olan bireylerin sosyal problemlerini çözmede ısrarcı olacaklarını ve sonuçta uyumlu sosyal ilişkileri olacağını vurgulamaktadır. Çünkü, bireyin kendisine ve yeteneklerine olan güveni, problem çözme başarısı ile yakından ilişkilidir (Bandura, 1993). Aynı zamanda, Bandura (2000) yüksek yetkinlik beklentisine sahip bireylerin daha yüksek düzeyde bilişsel beceriye ve esnekliğe sahip olduğunu belirtmektedir. Bundan dolayı, sosyal yetkinlik beklentisi, bilişsel esneklik ve problem çözme becerisi arasında olumlu ve yakın ilişki den bahsedilebilir.

İlgili literatür ışığı altında bilişsel esneklik kavramının, kişilerarası ilişkilerle ilgili araştırmalarda ele alındığı ve ergenin diğerleriyle kurduğu ilişkilerde etkili olduğu görülmektedir. Bilişsel esneklik bireyin nasıl düşündüğü anlamında kullanılabilir. Düşünceler çocukluk döneminden itibaren kazanılmaktadır. Bu nedenle, bilişsel esneklik düzeyini incelemek için anne baba çocuk arasındaki ilişkilerinde incelenmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, Anne baba tutumu ve anne baba çocuk bağlılık stili, çocuğun ne oranda bilişsel esnek olacağı üzerinde etkili olabilmektedir. Bilişsel esneklik kişilerarası ilişkilerin uyumlu ve olumlu yönde gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Ergen kurduğu kişilerarası ilişkiler vasıtasıyla yaşamda karşılaşacağı problemleri çözme becerileri edinmektedir. Bu nedenlerden dolayı, bu araştırmada bilişsel esnekliği etkilediği düşünülen ve bilişsel esneklikle ilişkili olduğu daha önceki araştırmalarla vurgulanan değişkenlerle bilişsel esneklik ilişkisi irdelenmeye çalışılmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, ergenlerin bilişsel esnekliğini, anne baba bağlılığı, arkadaş bağlılığı, sosyal yetkinlik beklentisi, kişilerarası ilişkiler, anne baba tutumları ve problem çözme becerisinin yordayıp yordamadığını incelemektir. Bu genel amaçla ilgili olarak şu sorulara yanıt aranmıştır;

- a) Ergenlerin anne-baba bağlılığı bilişsel esnekliği ne oranda yordamaktadır?
- b) Ergenlerin arkadaş bağlılığı bilişsel esnekliği ne oranda yordamaktadır?
- c) Ergenlerin sosyal yetkinlik beklentisi bilişsel esnekliği ne oranda yordamaktadır?
- d) Ergenlerin kişilerarası ilişkiler tarzı bilişsel esnekliği ne oranda yordamaktadır?
- e) Anne baba tutumları bilişsel esnekliği ne oranda yordamaktadır?
- f) Ergenlerin problem çözme becerisi bilişsel esnekliği ne oranda yordamaktadır?
- g) Bilişsel esnekliği anlamlı düzeyde yordayan değişkenler hangileridir?

YÖNTEM

Katılımcılar

Araştırma, 2004-2005 eğitim-öğretim yılında, Çukurova üniversitesi Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı ile Okul Öncesi Öğretmenliği birinci sınıf öğrencileri üzerinde “uygun örneklem (convenience nonrandom)” yöntemi kullanılarak (Aziz, 1990; Cohen, Manion ve Morrison, 2001) yapılmıştır. Araştırmaya 75 kız (%48.4), 80 erkek (%51.6) olmak üzere toplam 155 öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin yaş dağılımına bakıldığında; 105 öğrencinin 17 yaşında (%67.7), 50 öğrencinin 18 yaşında (% 32.3) olduğu görülmektedir.

Verilerin Toplanması

Araştırmaya başlarken katılımcıların gönüllülüğünü oluşturmak için araştırmaya katılmak isteyen öğrencilere bir duyuru yapılmıştır. Bunun üzerine ölçekler, öğrencilerin ders saatlerinde araştırmacı tarafından gerekli açıklamalarda bulunularak, üç haftada üç ayrı ders saatinde uygulanmıştır. Her hafta için ölçekler yaklaşık 30 dakikalık sürede yanıtlanmıştır. Ayrıca isteyen öğrencilere daha sonra ölçek sonuçlarının verilebileceği ifade edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmanın amaçları doğrultusunda araştırmaya öncelikle, değişkenlerin betimsel istatistik değerleri, daha sonra da araştırmaya dahil edilen değişkenler arasındaki ilişkiler korelasyon matrisi incelenerek hesaplanmıştır. Araştırmanın amacını oluşturan bilişsel esnekliği yordayan değişkenleri bulmak için öncelikle standart regresyon analizi kullanılmıştır. Standart regresyon analizinde, bağımlı değişkendeki açıklanan varyansa anlamlı bir katkısı olup olmamasına bakmaksızın tüm değişkenler işleme alınır. Burada tüm yordayıcı değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki ortak etkilerinin incelenmesi temeldir (Büyüköztürk, 2002). Bu araştırmada öncelikli olarak standart regresyon analizinin kullanılmasının amacı da tüm yordayıcı değişkenlerin bağımlı değişken olan bilişsel esneklik üzerindeki ortak etkilerini incelemektir. Standart regresyon analizinden sonra, bağımlı değişken üzerinde anlamlı etkiye sahip bağımsız değişkenlerin hangileri olduğunu anlamak için aşamalı (stepwise) regresyon analizi yapılmıştır.

Ölçme Araçları

Bilişsel Esneklik Ölçeği (BEÖ): Araştırmada kullanılan Bilişsel Esneklik Ölçeği Bilgin (2009) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 19 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri sıfat çiftlerinden oluşmaktadır (Örneğin, “Yaparım, Yapamam, “Başarılıyım, Başarısızım”) gibi. Yanıtlayıcı hangi sığata kendisini daha yakın hissediyorsa, o sığata yakın seçeneklerden birini işaretlemektedir. Ölçekten elde edilen puanlar 21-105 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan puanlar artması, bireyin bilişsel esnekliğe daha çok yaklaştığını göstermektedir.

Bilişsel esneklik ölçeği semantik farklılıklar ölçeklerinin yapısına uygun olarak üç faktörlü bir yapıya uygun olarak hazırlanmıştır. Ondokuz maddelik BEÖ’deki üç faktör, toplam varyansın %51.33’ nü açıklamaktadır. Ölçeğin diğer geçerlik çalışmasında ise, ölçüt geçerliği Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği kullanılarak yapılmış ve iki ölçek arasındaki korelasyon -.44 olarak saptanmıştır.

Ölçek üzerinde yapılan güvenilirlik çalışmalarında, ölçeğin bütünü için bulunan cronbach katsayısının .92, ölçeğin maddelerinin madde-toplam korelasyonlarının ise .49 ile .63 arasında olduğu bulunmuştur. Testin tekrarı yöntemi kullanılarak bulunan korelasyon katsayısının .77, testi yarılama yöntemiyle hesaplanan güvenilirlik katsayısının ise .87 olduğu saptanmıştır.

Anne-Baba Bağlılık Ölçeği (ABBÖ): Çalışmada; ergenlerin anne-babalarına bağlılıklarının bilişsel ve duyuşsal boyutlarını ölçmek amacıyla Armsden ve Greenberg’in (1987) geliştirdiği

ve Hortaçsu ve Oral (1991) tarafından Türkçe'ye uyarlanan “Anne-Baba Bağlılık Ölçeği” kullanılmıştır.

Ölçek, toplam 28 maddedir ve beşli Likert tipinde derecelendirilmektedir (Örneğin, “Anne-babam duygu ve düşüncelerime saygı gösterirler”). Ölçek için toplam puanlar kullanılmakta ve ölçekten alınan yüksek puanlar, güçlü bağlılığı göstermektedir. Puan ranjı 28-140 aralığındadır. Ölçekten alınan puanların artması, anne baba bağlılığının arttığını göstermektedir

Ölçeğin Löker (1999)'in yaşları 12-28 arasında değişen 383 kişilik örneklem grubundan elde ettiği Cronbach değeri .92 dir. Maddelerin birbirleriyle korelasyonları .11 ile .59 arasında dağılım göstermiştir. Yapılan faktör analizinde üç faktörlü bir yapı elde edilmiştir.

Arkadaş Bağlılık Ölçeği (ABÖ): Arkadaş Bağlılık Ölçeği, Armsden ve Greenberg (1987) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek ergenlerin arkadaşlarıyla arasındaki bilişsel-duyuşsal bağlılığın boyutlarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması Hortaçsu ve Oral (1991) tarafından yapılmıştır.

Arkadaş Bağlılık Ölçeği, 25 maddeden oluşmakta ve 5'li Likert tipinde bir yanıtlanmaktadır (Örneğin, “Beni kaygılandıran durumlarda arkadaşlarımla görüşmelerini alırım”). Toplam puan ranjı 25-125 arasındadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar, arkadaşlara olan güçlü bağlılığa işaret etmektedir. Ölçeğin orijinal formunda; Saygı, Anlama ve Güven alt boyutları bulunmaktadır. Ancak ölçeğin Türkçe'ye uyarlanmasının yapıldığı çalışmada faktör analizi değerleri orijinal formun sonuçlarıyla uyumlu bulunmadığından sadece toplam puanlar kullanılmaktadır (Löker, 1999). Ölçekten alınan yüksek puanlar arkadaş bağlılığının arttığını ifade eder.

Löker (1999), yaptığı geçerlik-güvenirlik çalışmasında ölçeğin Cronbach değeri .92 olarak hesaplanmıştır. Maddelerin birbiriyle korelasyonu .51 ile .75 arasında dağılım göstermiştir.

Sosyal Yetkinlik Beklentisi Ölçeği Ergenlik Formu (SYBÖ-E): Ergenlerin sosyal yetkinlik beklenti düzeylerini ölçmek amacıyla Bilgin (1999) tarafından geliştirilen “Sosyal Yetkinlik Beklentisi Ölçeği Ergenlik Formu (SYBÖ-E)” kullanılmıştır. Ölçek toplam kırk maddeden oluşmakta ve 5'li derecelendirme tipine göre yanıtlanmaktadır (Örneğin, “Ödevlerini hazırlamada arkadaşlarıma yardımcı olurum”). Ölçekten elde edilen toplam puan ranjı 40-200 arasındadır ve bir toplam puan elde edilmektedir. Ölçekten yüksek puan alınması yüksek sosyal yetkinlik beklentisi düzeyine işaret eder.

SYBÖ-E'nin benzer ölçütler geçerliği için, SYBÖ-E ile Kendini Kabul Envanter (KKE) arasında korelasyon .18 olarak bulunmuştur. Ölçek yapı geçerliği için; faktör analizi uygulanmış ve beş faktöre göre faktör yüklerinin .31 ile .70 arasında değişim gösterdiği belirlenmiştir (Bilgin, 1999).

SYBÖ-E'nin testi yarılama yöntemiyle elde edilen güvenirlik katsayısı .86 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin tamamına ilişkin iç tutarlılık katsayısı Cronbach değeri .93 olarak tespit edilmiştir. ölçeğin madde-toplam puan korelasyonları; .43 ile .56 arasında değişmektedir (Bilgin, 1999).

*Kişilerarası İlişkiler Ölçeği (KİÖ):*Şahin, Durak ve Yasak (1994) tarafından kişilerarası ilişkileri ölçmek amacıyla geliştirilen ölçek, 31 maddeden oluşmaktadır. Her madde 0-3 arasında değişen likert tipi bir ölçek üzerinde değerlendirilmektedir (Örneğini “Kendi istek ve ihtiyaçlarımı karşıdakine açıkça belli ederim.”). Ölçme sonucunda ölçekten üç ayrı puan elde edilmektedir. Bunlar; Besleyici İlişki Tarzları, Zehirleyici İlişki Tarzları ile her ikisinin birleşiminden elde edilen toplam puandır. Besleyici ilişki tarzında yüksek puanlar kişilerarası

ilişkilerde olumlu bir tarzın göstergesi, zehirleyici ilişki tarzında yüksek puan ise kişilerarası ilişkilerde olumsuz bir tarzın göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Savaşır ve Şahin, 1997).

Ölçeğin yapılan geçerlik güvenirlik çalışmalarında Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı .79 olarak bulunmuştur. Tek ve çift maddelerden elde edilen iki yarım test güvenirliği (split-half) $r=.63$ olarak hesaplanmıştır. Madde toplam puan korelasyonlarına bakılmış olan ölçeğin toplam puanla maddeler arasındaki korelasyonun .10 ile .48 arasında tespit edilmiştir (Savaşır ve Şahin, 1997).

Ana-Baba Tutumları Ölçeği (ABTÖ): Kuzgun ve Eldeleklioğlu (2005) tarafından geliştirilen ölçek, anne-babaların çocuk yetiştirirken gösterdikleri tutumları belirlemek için geliştirilmiştir. Ölçek demokratik, otoriter ve koruyucu anne-baba tutumları olmak üzere üç alt ölçekten oluşmaktadır (örneğin: “Benden her zaman gücümün üstünde başarı beklemiştir”, “Bana her zaman güven duygusu vermiş ve beni sevdiğini hissettirmiştir”). Ölçek 40 maddeden oluşmakta olup 5’li likert tipi bir ölçektir (örneğin “Benden her zaman gücümün üstünde başarı beklemiştir”, “Sorunlarımı onunla rahatlıkla konuşabilirim”). Ölçekten 40-200 arası puan alınmaktadır. Her alt ölçekten alınan yüksek puanlar o anne-baba tutumunun var olduğunu göstermektedir (Kuzgun ve Bacanlı, 2005).

Anne-baba tutum ölçeğinin geçerlik çalışması için faktör analizi kullanılmış ve ölçeğin maddelerinin faktör yüklerinin .31 ile .69 arasında değiştiği görülmüştür. Ölçeğin güvenirlik çalışmasında ise cronbach alpha güvenirlik katsayıları demokratik tutum alt ölçeğinde .89, koruyucu tutum alt ölçeğinde .82 ve otoriter tutum alt ölçeğinde .78 bulunmuştur. Ölçeğin testin tekrarı yöntemiyle elde edilen kararlılık katsayıları ise demokratik tutum alt ölçeğinde .92, koruyucu tutum alt ölçeğinde .75 ve otoriter tutum alt ölçeğinde .79 olarak tespit edilmiştir (Kuzgun ve Bacanlı, 2005).

Problem Çözme Envanteri (PÇE): Bireyin, problem çözmede kendine güvenini, bireysel kontrol duygusunu ve yaklaşım biçimini değerlendirmek amacıyla Heppner ve Petersen (1982) tarafından geliştirilen ölçek Şahin, Şahin ve Heppner (1993) tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır (Savaşır ve Şahin, 1997).

Otuzbeş maddelik 1-6 arası puanlanan Likert tipinde bir derecelendirme ölçeğidir (Örneğin, “Bir sorunumu çözmek için kullandığım çözüm yolları başarısız ise bunların neden başarısız olduğunu araştırmama”). Ölçekten alınabilecek en yüksek toplam puan 192, en düşük puan ise 32’dir. Ölçekten alınan toplam puanların yüksekliği, bireyin problem çözme becerileri konusunda kendisini yetersiz olarak algıladığını, düşük puan ise problem çözme becerisinin yüksek olduğunu göstermektedir (Savaşır ve Şahin, 1997).

Ölçeğin Türkçe’ye uyarlanmasında elde edilen değerlere göre ölçeğin tümü için Cronbach değeri .88 olarak bulunmuştur. Tek ve çift sayılı maddeler ayrılarak uygulanan yarıya bölme tekniği ile elde edilen güvenirlik katsayısı ise .81 olarak hesaplanmıştır. Ölçüt Bağıntılı geçerlik çalışmasında; Beck Depresyon Envanteri ile .33 ve Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri ile .45 korelasyon bulunmuştur. Yapılan faktör analizi sonucunda iç tutarlık katsayıları .59 ile .78 arasında olan 6 faktör belirlenmiştir (Savaşır ve Şahin, 1997).

BULGULAR

Araştırmanın ilk aşamasında, ergenlerin bilişsel esnekliklerini yordayan değişkenleri saptamak amacıyla standart regresyon analizi yapılmıştır. Öncelikle araştırmaya dahil edilen

değişkenlerle ilgili uç değerlerin olup olmadığını belirlemek amacıyla her bir denek için Mahalanobis uzaklık değeri, $p < .001$ ölçüt alınarak hesaplanmış ve uç değere sahip hiçbir denek bulunmadığı saptanmıştır [$X(9) = 27.87$]. Ayrıca örneklem üzerinde “doğrusallık” ve “normallik” varsayımlarının karşılanıp karşılanmadığını incelemek amacıyla yordayıcı değişkenlerin çarpıklık ve sivrilik değerlerine bakılmış ve hiçbir değişkenin transformasyonuna gerek olmadığı görülmüştür. Son olarak, artık değerler üzerine kurulu grafikler incelenmiş ve standardize edilmiş artık değerler ile standardize edilmiş yordanan değerler için oluşturulan saçılma diyagramının doğrusal bir ilişkiyi tanımladığı, noktaların bir eksen etrafında toplandığı belirlenmiştir. Standardize edilmiş yordanan değerler için oluşturulan histogram ve normal dağılım eğrilerinin de normale yaklaşık bir dağılım gösterdiği söylenebilir.

Değişkenler Arası Korelasyon Bulguları

Regresyon analizine başlamadan önce araştırmaya dahil edilen değişkenlerin aralarında anlamlı ilişkiler olup olmadığına bakmak gerekir. Bu amaçla değişkenler arasındaki ilişkiler korelasyon matrisi incelenerek saptanmıştır. Tablo-1’de değişkenlerin aritmetik ortalama, standart sapma değerleri ile değişkenler arasındaki korelasyon matrisi değerleri yer almaktadır.

Tablo 1: Araştırmada Kullanılan Değişkenlerin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon Matrisi

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
BE	-									
AB	.38**	-								
AB	.31**	.42**	-							
SYB	.41**	.32**	.57**	-						
BKİ	.25**	.15*	.25**	.32**	-					
ZKİ	-.12	-.15	-.11	-.06	-.34*	-				
DT	.33**	.66**	.28**	.27**	.18	-.01	-			
KT	-.24**	-.38**	-.20**	-.06	-.05	.20**	-.34**	-		
OT	-.32**	-.58**	-.18**	-.09	-.05	.04	-.66**	.61**	-	
PÇB	-.38**	-.36**	-.34**	-.34**	-.18	-.17	-.29**	-.23**	-.21*	-
X	42.34	101.98	98.55	139.92	45.71	29.04	34.92	54.87	39.68	85.20
Ss	12.04	16.48	13.45	19.80	8.80	8.97	10.99	9.29	6.76	19.31

1.BE: Bilişsel Esneklik; 2.AB: Anne-baba bağlılığı; 3.AB: Arkadaş Bağlılığı; 4.SYB: Sosyal Yetkinlik Beklentisi; 5.BKİ: Besleyici Kişilerarası İlişki; 6.ZKİ: Zehirleyici Kişilerarası İlişkiler; 7.DT : Demokratik Tutum; 8.KT: Koruyucu Tutum; 9.OT : Otoriter Tutum; 10.PÇB: Problem Çözme Becerisi

* $p < .05$

** $p < .01$

Tablo 1 incelendiğinde; bilişsel esneklik ölçeği puanlarının; anne-babaya bağlılıkla .38, arkadaşlara bağlılığıyla .31, sosyal yetkinlik beklentisi ile .41, besleyici ilişki tarzları ile .25, demokratik tutumla .33, koruyucu tutumla -.24, otoriter tutumla -.32 ve problem çözme becerisi ile -.38 düzeyinde ilişki gösterdiği saptanmıştır. Bilişsel esneklik ile zehirleyici ilişki tarzı arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Korelasyon matrisinde dikkat çeken sonuçlardan biri zehirleyici ilişki tarzının besleyici ilişki tarzıyla negatif ve anlamlı ilişkinin dışında hiçbir değişkenle anlamlı ilişki göstermemesidir. Ayrıca problem çözmenin bütün değişkenlerle

negatif bir ilişki göstermesinin nedeni, problem çözme becerisi ölçeğinin puanlanmasından kaynaklanmaktadır.

Regresyon Analizi Bulguları

Anne baba bağlılığı, arkadaş bağlılığı, sosyal yetkinlik beklentisi, kişilerarası ilişkiler tarzı, anne baba tutumları ve problem çözmeye göre bilişsel esnekliğin yordanmasına ilişkin standart regresyon analizi sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Bilişsel Esnekliğin Yordanmasına İlişkin Standart Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	Standart		Beta	t	p	İkili r	Kısmi r
	B	Hata					
Constant	83.09	17.28	-	4.81	.000	-	-
AB	.07	.07	.09	.95	.34	.38	.08
AB	.02	.08	.02	.28	.77	.31	.02
SYB	.17	.06	.27	3.02	.003	.41	.24
BKİ	.16	.11	.12	1.43	.15	.25	.12
ZKİ	-.07	.11	-.05	.60	.55	-.13	-.05
DT	.03	.12	.03	.26	.79	.33	.02
KT	.00	.12	.00	.002	.99	-.24	.00
OT	-.40	.21	-.23	1.92	.05	-.32	-.16
PÇB	-.12	.05	-.19	2.44	.01	-.38	-.20
Multiple R= .561, R ² =.32							
Adj R ² =.27, F _(9,144) =7.345, p=.000							

1.AB: Anne-baba bağlılığı; 2.AB: Arkadaş Bağlılığı; 3.SYB: Sosyal Yetkinlik Beklentisi; 4.BKİ: Besleyici Kişilerarası İlişki; 5.ZKİ: Zehirleyici Kişilerarası İlişkiler; 6.DT : Demokratik Tutum; 7.KT: Koruyucu Tutum; 8.OT : Otoriter Tutum; 9.PÇB: Problem Çözme Becerisi

Yordayıcı değişkenlerle bağımlı değişken olan bilişsel esneklik değişkeni arasındaki ikili ve kısmi korelasyonlar incelendiğinde, anne baba bağlılığı ile bilişsel esneklik arasında pozitif bir ilişkinin (r= .38) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki korelasyonun (r= .08) olarak hesaplandığı görülmektedir. Arkadaş bağlılığı ile bilişsel esneklik arasında pozitif bir ilişki (r=.31) bulunmaktadır. Diğer değişkenler kontrol edildiğinde, bu korelasyonun (r= .02) olarak hesaplandığı görülmektedir. Ergenlerin sosyal yetkinlik beklentisi puanları ile bilişsel esneklik puanları arasında hesaplanan ikili korelasyon (r=.41) diğer değişkenler kontrol edildiğinde, (r=.24) olmaktadır. Kişilerarası ilişkiler besleyici tarz ile bilişsel esneklik arasında bir ilişkinin (r=.25) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki korelasyonun (r=.12) olarak hesaplandığı saptanmıştır. Kişilerarası ilişkiler zehirleyici tarz ile bilişsel esneklik arasında negatif bir ilişki (r= -.13) vardır. Ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde, bu korelasyonun (r= -.05) olarak hesaplandığı görülmektedir. Demokratik anne baba tutumları puanları ile bilişsel esneklik arasında hesaplanan ikili korelasyonun (r=.33) diğer değişkenler kontrol edildiğinde, (r= .02) olduğu görülmektedir. Koruyucu tutum ile bilişsel esneklik arasında negatif bir ilişkinin (r= -.24) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki korelasyon (r=.00) olarak hesaplanmıştır. Otoriter tutum ile bilişsel esneklik arasındaki negatif bir ilişki (r= -.32) bulunmaktadır. Diğer değişkenler kontrol edildiğinde, bu korelasyonun negatif (r= -.16) olarak hesaplandığı görülmektedir. Ergenlerin problem çözme puanları ile bilişsel

esneklik arasında hesaplanan ikili korelasyon ($r = -.38$) diğer değişkenler kontrol edildiğinde ($r = -.20$) olmaktadır.

Anne baba bağlılığı, arkadaş bağlılığı, sosyal yetkinlik beklentisi, kişilerarası ilişkiler, anne baba tutumları ve problem çözme değişkenleri birlikte, ergenin bilişsel esneklik puanları ile anlamlı bir ilişki vermektedir ($R = .56$, $R^2 = .32$, $p < .000$). Adı geçen dokuz değişken birlikte, bilişsel esneklikteki toplam varyansın yaklaşık %32'ni açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (Beta) göre, yordayıcı değişkenlerin bilişsel esneklik üzerindeki görece önem sırası; sosyal yetkinlik, otoriter tutum, problem çözme, kişilerarası ilişkiler (besleyici tarz), anne baba bağlılığı, kişilerarası ilişkiler (zehirleyici tarz), demokratik tutum, arkadaş bağlılığı ve koruyucu tutumdur. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, sadece sosyal yetkinlik beklentisi, problem çözme ve otoriter tutum değişkenlerinin bilişsel esneklik üzerinde anlamlı yordayıcılar olduğu görülmektedir.

Araştırmanın ikinci aşamasında, ergenlerin bilişsel esnekliğini yordayan değişkenlerden bilişsel esnekliğe anlamlı etkide bulunan değişkenleri saptamak amacıyla aşamalı regresyon analizi yapılmıştır. Aşamalı regresyon analizine başlamadan önce de, Mahalonobis uzaklık değeri, $p < .001$ ölçüt alınarak hesaplanmış ve uç değere sahip hiçbir denek bulunmadığı saptanmıştır [$X(3) = 16.26$].

Ergenlerde bilişsel esnekliği yordayan değişkenlerden bilişsel esnekliğe anlamlı etkide bulunan değişkenleri belirlemek amacıyla yapılan aşamalı regresyon analizi sırasında eşitliğe; bilişsel esneklikle en yüksek korelasyon veren sosyal yetkinlik beklentisiyle başlanmış, daha sonra bilişsel esneklikle korelasyonlarına bakılarak sırasıyla diğer değişkenler eşitliğe dahil edilmiştir. Tablo 3'de bilişsel esnekliğin yordanmasına ilişkin aşamalı regresyon analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3: Bilişsel Esnekliğin Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları

Analiz aşaması	Yordayıcı Değişkenler	R	R ²	Adj R ²	R ² Change	F Change	F Regresyon	Sig F Change
1	Sosyal Yetkinlik Beklentisi	.407	.166	.160	.166	30.22	30.22	.000
2	Otoriter Tutum	.498	.248	.238	.082	16.42	24.85	.000
3	Problem Çözme Becerisi	.539	.291	.276	.043	9.10	20.48	.000

Tablo 3 incelendiğinde, ergenlerin bilişsel esnekliğini yordayan değişken sayısının üç olduğu ve sosyal yetkinlik beklentisi, otoriter tutum ve problem çözme değişkenlerinin yordamadaki katkılarının anlamlı olduğu görülmektedir.

Analiz aşamasında ilk sırada yer alan *sosyal yetkinlik beklentisi* değişkeninin, ilgili R^2 değerlerine göre, bilişsel esneklik puanlarında gözlenen toplam varyansın % 16.6'nı açıkladığı görülmektedir. Sosyal yetkinlik beklentisinin varyansa olan bu katkısı anlamlıdır [$F_{reg} (1,152) = 30.22, p < .000$].

İkinci aşamada yordama işlemine dahil edilen *otoriter tutum* ile açıklanan toplam varyans oranı % 24.8'e yükselmiştir. Açıklanan toplam varyanstaki artış miktarı .082 olarak belirlenmiştir. Otoriter tutumun varyansa olan bu katkısı [$F_{reg} (2,151) = 24.85, p < .000$] ve R^2 de sağladığı artış anlamlıdır [$F_{değişim} (1,152) = 16.42, p < .000$].

Üçüncü aşamada ise ergenlerin problem çözme becerisi değişkeninin yordamaya katılmasıyla birlikte açıklanan varyans oranı % 29.1'e yükselmiştir. Açıklanan toplam varyanstaki artış miktarı 0.43'tür. Problem çözme becerisi değişkeninin varyansa olan katkısı [$F_{reg} (3,150) = 20.48, p < .000$] ve R^2 de sağladığı artış anlamlıdır [$F_{değişim} (1,152) = 9.10, p < .000$].

Tablo 3'deki bulgular özetlenecek olursa, ergenlerin bilişsel esnekliği yordayan üç değişkenden sosyal yetkinlik beklentisi değişkeninin en yüksek yordama katkısına sahip olduğu görülmektedir. Yordayıcı üç değişkenin ergenlerin bilişsel esneklik puanlarında gözlenen toplam varyansın % 29.1'ini açıkladığı belirlenmiştir.

TARTIŞMA

Bu araştırma sonucunda elde edilen bulgular, bilişsel esnekliği anlamlı düzeyde yordayan değişkenlerin sosyal yetkinlik beklentisi, otoriter anne baba tutumu ve problem çözme becerisi olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte sonuçlar, anne baba bağlılığı, arkadaş bağlılığı, besleyici ve zehirleyici kişilerarası ilişkiler tarzı, demokratik ve koruyucu tutumun da bilişsel esneklik üzerinde etkisi olan değişkenler olduğunu ortaya koymaktadır.

Bilişsel esneklik kişilerarası ilişkiler için kullanılan bir kavramdır. Sosyal yetkinlik beklentisi de bireyin diğerleriyle kurduğu ilişkiler yoluyla kazanılır (Di-Tomasso ve ark., 2002). Bu nedenle her iki kavramda kişilerarası ilişkilerde birlikte ele alınabilir. Martin ve Anderson (1998), bireyin esnek olabildiği durumlarda kendisini yetkin hissetmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Çünkü esneklik bireyin esnek olabileceğine dair istekliliği ve davranışlarının sonucunun etkili olabileceğine dair güvenini içerir (Martin ve Rubin, 1995). Bu açıklamaya paralel olarak Bandura'da (1989), bireyin duruma uygun en iyi alternatifini seçtiğinin farkında olsa bile istediği sonucun ortaya çıkmasını sağlayacak yetkinlik beklentisine sahip olması gerektiğini vurgulayarak, bilişsel esneklik ile yetkinlik beklentisi arasındaki ilişkiyi belirtmiştir. Araştırma sonucu bilişsel esnekliğin en önemli yordayıcısının sosyal yetkinlik beklentisi olması sonucu ile Martin ve Rubin (1995), Martin ve Anderson (1998) ve Bandura'nın (1989) açıklamaları birbiriyle benzerlik göstermektedir. Sosyal yetkinlik beklentisi, bireyin farklı insanlarla ilişki kurmasında ona yardımcı olmaktadır. Bu nedenle bir insanın, düşünceleri, arzuları ve gereksinimleri birbirinden farklı insanlarla birlikte olabilmesi için, düşüncelerinde o insanların farklılıklarını kabul edebilecek esneklikte olması gerektiği düşünülebilir. Bu açıdan bakıldığında bilişsel esnekliğin sosyal ilişkiler yoluyla sınırdığı söylenebilir. Bireyin sosyal ilişkilere girebilmesi içinde önce bu tür ilişkilere girebileceğine inanması gerekmektedir. Dolayısıyla da sosyal yetkinliğin bilişsel esnekliğin oluşması için öncelikli bir faktör olduğu vurgulanabilir.

Araştırmayla ortaya konan otoriter anne baba tutumunun bilişsel esnekliği yordayan ikinci değişken olduğu bulgusu dikkat çekicidir. Ancak bu iki değişken arasındaki korelasyona

bakıldığında negatif bir ilişki gösterdiği görülecektir. Bu sonuca göre, otoriter anne baba tutumu bilişsel esnekliğin oluşmasını engelleyen bir değişkendir. Vincent-Roehling ve Robin (1986), çatışma yaratan anne baba tutumlarının ergende çok sayıda gerçekçi olmayan inancın oluşmasına katkıda bulunduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte, Melby ve ark'da (1993), otoriter ve katı tutumun ergenin sosyal yetkinlik beklentisini geliştirmesinde etkili olan bilişsel esnekliği azalttığını vurgulamaktadırlar. Ayrıca Putallaz (1987), Mize ve ark (1995), ve Engels ve ark (2002), ergenin uyumlu arkadaş ilişkileri ile demokratik anne baba tutumu arasında anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymaktadırlar. Bu çalışmalarla elde edilen bulgular ile bu araştırmada elde edilen otoriter anne baba tutumunun bilişsel esnekliğin oluşmasını engellediği bulgusu birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Otoriter tutumun aşırı genelleme, mutlakiyetçilik, küçültme, keyfi yordama, seçici soyutlama gibi çeşitli bilişsel çarpıtmalara (hatalar) yol açtığı Robin ve Foster (1989) tarafından bildirilmektedir. Bu tür bilişsel hatalar bireyin kendisini, yaşantılarını ve geleceğini olumsuz olarak değerlendirmesine yol açabilir. Ergenin olumsuz ve gerçekçi olmayan bilişsel hataları diğerleriyle ilişkiye başlamasında bir engel oluşturabilir. İlişki kurduğu arkadaşlarıyla uyumlu olmasını engelleyebilir ve sosyal desteği azaltabilir. Sosyal destek azalırsa ergende davranış sorunları ortaya çıkabilir (Malecki ve Demary, 2002). Bu tür katı düşünceler ergenin başkalarını kabulünü zorlaştırabilir. Sonuç olarak ergen arkadaş ilişkilerini başlatmada, sürdürmede ve bitirmede sorunlarla karşılaşabilir.

Aşamalı regresyon analizinde elde edilen, problem çözme becerisinin ergenin bilişsel esnekliğini yordayan üçüncü anlamlı değişken olduğu bulgusu, Martin ve Anderson'nun (1998) bulgularıyla paralellik göstermektedir. Martin ve Anderson (1998), bilişsel esneklik ile kavgacı olmama ve toleranslı olma arasında pozitif bir ilişki olduğunu belirtirken, sözel saldırganlık ile arasında negatif bir ilişki gösterdiğini vurgulamaktadırlar. Matsushima ve Shiom (2003), sosyal yetkinlik ve problem çözme becerisi arasında da pozitif bir ilişki olduğunu belirtmektedirler. Problem çözme, belli bir durumla başa çıkabilmek için seçenekler içinde en etkilisini seçebilmeyi içeren bilişsel bir süreçtir (Heppner ve Krauskopf, 1982). Bu açıdan bakıldığında bilişsel esnekliğin seçeneklerin farkında olma özelliği ile problem çözme becerisinin en etkili seçeneği seçebilme özelliğinin bir paralellik arz ettiği görülmektedir. Bununla birlikte kişilerarası ilişkilerde uyumun sağlanması ve devam etmesi için bulunacak en uygun seçeneğin uygulanmasının ancak sosyal yetkinlik beklentisinin varlığıyla oluşabileceği söylenebilir. Dolayısıyla bu üç değişken arasında, yani bilişsel esneklik, sosyal yetkinlik beklentisi ve problem çözme becerisi arasında karşılıklı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Araştırmada standart regresyon analizi sonucu elde edilen anne baba bağlılığının, arkadaş bağlılığının, kişilerarası besleyici ve zehirleyici ilişki tarzlarının ve demokratik ve koruyucu anne baba tutumlarının bilişsel esnekliğin yordanmasına katılan değişkenler olduğu ancak bu katkıların anlamlı olmadığı bulgularının da üzerinde durulması gerekmektedir. Özellikle literatür incelendiğinde, anne baba ve arkadaş bağlılığı ile bilişsel esneklik arasındaki olumlu ve anlamlı ilişkilere rağmen (Coleman, 2003; Melby ve ark., 1993), bu çalışmada anne baba ve arkadaş bağlılığının bilişsel esnekliği yordama da etkili değişkenler olmaması dikkat çekmektedir. Bu sonuç araştırma grubundan kaynaklanmış olabilir. Araştırma grubunun yaş grubunun daha genç ergenlere oranla, anne baba ve arkadaş bağlılığına daha az gereksinim hissettikleri bir yaşta bulunuyor olması bu sonucu çıkmasına yol açmış olabilir.

Sonuç olarak, kişilerarası ilişkilerle bağlantılı kavramlar olan bilişsel esneklik, sosyal yetkinlik beklentisi ve problem çözme becerisi arasında anlamlı ilişkiler bulunmakta ve hem yetkinlik beklentisi hem de problem çözme becerisi bilişsel esnekliğin oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca otoriter anne baba tutumu bilişsel esnekliğin oluşmasını engellemektedir. Koruyucu tutum, anne babaya bağlılık stili ve kişilerarası ilişkiler değişkenleri bilişsel esnekliğin yordanmasına anlamlı bir katkıda bulunmamışlardır. Türk

toplumunda kabul gören koruyucu anne baba tutumu güvenli anne baba bağlılığının oluşmasını engellemekte, bunun doğal sonucu olarak da ergen güvenli arkadaş bağlılığı ilişkileri kuramamaktadır (Bilgin,2009). Kişilerarası ilişkiler kurarak kazanılan bilişsel esneklik, arkadaş ilişkileri zayıf olunca yeteri kadar kazanılamamaktadır. Bu sonuçlara karşın araştırma bulguları göstermektedir ki, sosyal ilişkilere girebilme becerisi gösteren sosyal yetkin ergenlerin problem çözme becerileri gelişmekte ve netice olarak bilişsel esneklik düzeyleri gelişmektedir.

Bu araştırmanın sınırlı yönlerini belirtmek gerekirse, öncelikle çalışma grubunun sınırlı olması bu araştırmanın en önemli eksikliğidir. Çünkü, literatürdeki açıklamalar dikkate alındığında, bilişsel esnekliğin yaşla birlikte geliştiği sonucu elde edilmektedir. Bu nedenle daha sonraki araştırmalarda farklı gelişim dönemleri de dikkate alınarak bilişsel esnekliğin gelişim çizgisi ve onu etkileyen değişkenler incelenebilir. Ayrıca, anne baba bağlılık stillerinin ayrı ayrı olarak ele alınmamış olması, bilişsel esnekliğin yordanmasına Türk kültüründe hangi bağlılık stiline ne kadar katkıda bulunduğunu ortaya çıkaramamıştır. İlgili yazın incelendiğinde güvenli bağlılığın yetkinlik beklentisine dolayısıyla da bilişsel esnekliğe katkıda bulunduğu görülmektedir. Bundan sonraki çalışmalarda anne baba çocuk ilişkisini farklı yönleriyle ele alan ölçeklerin kullanılması bilişsel esnekliğin nasıl oluşup geliştiğinin anlaşılmasına ışık tutacaktır. Son olarak, bilişsel kuramlarda kullanılan diğer bilişsel değerlendirme araçlarıyla bilişsel esneklik ilişkilerinin araştırılması yerinde olacaktır. Bilişsel esneklik ile özellikle çocuk ve ergenlerde görülen davranım bozuklukları ile ilgili çalışmalara da gereksinim bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aziz, A. (1990). *Araştırma yöntemleri teknikleri ve iletişim*. Ankara: İLAD Yayınları.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy. Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84, 191-215.
- Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 37, 122-147.
- Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action: a Social Cognitive Theory*. NJ: Prentice-Hall: Englewood Cliffs.
- Bandura, A. (1989). Regulation of cognitive processes through perceived self-efficacy. *Developmental Psychology*, 25, 729-735.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: the exercise of control*. Freeman, New York:
- Bandura, A., Barbaranelli, C., Cappara, G. V., ve Pastorelli, C. (1996). Multifaceted impact of self-efficacy belief on academic functioning. *Child Development*, 67, 1206-1222.
- Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G.V., ve Pastorelli, C. (2001). Self-efficacy beliefs as shapers of children's aspirations and career trajectories. *Child Development*, 72, 187-206.
- Bandura, A., Pastorelli, C., Barbaranelli, C., ve Caprara, G.V. (1999). Self-efficacy pathwyas to childhood depression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 258-269.
- Barton, W. H., Watkins, M., ve Jarjoura, R. (1997). Youths and communities: Toward comprehensive strategies for youth development. *Social Work*, 42, 483-493.
- Beck, A.T. (1976). *Cognitive therapy and the emotional disorders*. New York: International Universities Pres.
- Bilgin, M. (1999). Ergenlere yönelik sosyal yetkinlik beklentisi ölçeği geliştirme çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2,12,7-15.
- Bilgin, M. (2009). Developing a Cognitive Flexibility Scale: Validity and Relaiability Studies. *SocialPersonality and Behavior*, 37,4.

- Blain, M.D., Thompson, J.M., ve Whiffen, V.E. (1993). Attachment and perceived social support in late adolescence: the interaction between working models of self and others. *Journal of Adolescent Research*, 8, 226-241.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Caprara, G.V., Regalia, C., ve Bandura, A. (2002). Longitudinal impact of perceived self-regulatory efficacy on violent conduct. *European Psychologist*, 7, 63-69.
- Caprara, G.V., Barbaranelli, C., Pastorelli, C., ve Cervone, D. (2003). The contribution of self-efficacy beliefs to psychosocial outcomes in adolescence: Predicting beyond global dispositional tendencies. *Personality and Individual Differences*, Article in pres.
- Cohen, L., Manion, L.ve Morrison, K. (2001). *Research methods in education*. (Fifth edition.), New York: Taylor & Francis Group.
- Coleman, K.P. (2003). Perceptions of parent-child attachment, social self-efficacy, and peer relationship in middle childhood. *Infant and Child Development*, 12, 351-368.
- Cowen, E. L., Pedro-Carroll, J.L., ve Alpert-Gillis, L.J. (1990). Relationships between support and adjustment among children of divorce. *Journal of Child and Adolescent Psychiatry*, 31, 59, 727-735.
- Dahlberg, L.L., ve Potter, L.B. (2001). Youth violence: Developmental pathways and prevention challenges. *American Journal of Preventive Medicine*, 20, 3-14.
- Di Tommaso, E., Brannen-McNulty, C., Ross, L., ve Burges, M. (2002). Attachment styles, social skills and loneliness in young adults. *Personality and Individual Differences*, 35,2, 303-312.
- Doyle, A.B., Markiewicz, D., ve Hardy, C. (1994). Mother's and children's friendship: Intergenerational associations. *Journal of Social and Personal Relationships*, 11, 363-377.
- Engels, R.C.M., Dekovic, M., ve Meeus, W. (2002). Parenting Practices, social skills and peer relationships in adolescence. *Social Behavior and Personality*, 30,1, 3-18.
- Freedman, J. L., Sears, D. O., ve Carlsnith, M. (1998). *Sosyal Psikoloji*. (Ed.), Dönmez, A. Ankara. İmge Kitabevi.
- Furman, W., ve Buhrmester, D. (1995). Children's perceptions of the personal relationship in their social Networks. *Developmental Psychology*. 23, 1015-1024.
- Galanaki, E. P., ve Anastasia, K. (1999). Loneliness and social dissatisfaction: Its relation with children's self-efficacy for peer interaction. *Child Study Journal*, 29, 1, 35-55.
- Heppner, P. P., ve Karuskopf, K. L. (1982). An information processing approach to personal problem solving. *The Counseling Psychologist*. 15, 371-447.
- Hetherington, E.M., Cox, M., ve Cox, R. (1979). Play and social interaction in children following divorce. *Journal of Social Issues*, 35, 26-49.
- Horn, R., Burns, A., ve Goodnow, J. (1987). Parental social Networks and child development. *Journal of Social and Personal Relationships*, 4, 159-177.
- Hortaçsu, N., ve Oral. A. (1991). Factors affecting relationship of Turkish adolescents with parents and same-sex friends. *Journal of Social Psychology*. 131, 3, 413-427
- Hunt, M. H., Meyers, J., Davies, G., Meyers, B., Grogg, R. K., ve Neel, J. (2002). A comprehensive needs assessment to facilitate prevention of school drop out and violence. *Psychology in The Schools*, 39, 4, 399-416.
- Kashani, J. H., Canfield, L.A., Borduin, C.M., Soltys, S.M., ve Reid, J.C. (1994). Perceived family and social support impact on children. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 33, 819-823.
- Kuzgun, Y., ve Bacanlı, F. (2005). *PDR'de kullanılan ölçekler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Löker, Ö. (1999). Differential effects of parent and peer attachment on social and emotional loneliness among adolescents. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. METU Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Malecki, C. K., ve Demary, M. K. (2002). Measuring perceived social support: Development of the child and adolescent social support scale (casss). *Psychology in The Schools*, 39,1, 1-18.
- Malinckrodt, B. (1992). Childhood emotional bonds with parents, development of adult social competencies and the availability of social support. *Journal of Counseling Psychology*, 39, 453-461.
- Markiewicz, D., Doyle, A. B., ve Brendgen, M. (2001). The quality of adolescents' friendships: Associations with mothers' interpersonal relationship, attachments to parents and friends, and prosocial behaviors. *Journal of Adolescence*, 24, 429-445.
- Martin, M. M., ve Anderson, C.M. (1996). Communication traits: A cross-generational investigation. *Communication Research Reports*, 13, 58-67.
- Martin, M. M., ve Anderson, C. M. (1998). The cognitive Flexibility Scale: Three validity studies. *Communication Reports*, 11, 1-9.
- Martin, M.M., Anderson, C. M., ve Thweatt, K. S. (1998). Aggressive communication traits and their relationship with the cognitive flexibility scale and the communication flexibility scale. *Journal of Social Behavior and Personality*, 13, 3, 34-45.
- Martin, M. M., ve Rubin, R. B. (1994). Development of a communication flexibility scale. *Southern Communication Journal*, 59, 171-178.
- Martin, M. M., ve Rubin, R. B. (1995). A new measure of cognitive flexibility. *Psychological Reports*, 76, 623-626.
- Matsushima, R., ve Shiomi, K. (2003). Social self-efficacy and interpersonal stress in adolescence. *Social Behavior and Personality*, 31, 323-332.
- Melby, J.N., Conger, R.D., Conger, J.K., ve Lorenz, F.Q. (1993). Effects of parental behavior on tobacco use by young male adolescents. *Journal of Marriage and the Family*, 55, 439-454.
- Meeus, W., Oosterwegel, A., ve Vollebergh, W. (2002). Parental and peer attachment and identity development in adolescence. *Journal of Adolescence*, 25,1, 93-106.
- Mize, J., Pettit, G.S., ve Brown, E.G. (1995). Mothers' supervision of their children's peer play Relations with beliefs, perceptions, and knowledge. *Developmental Psychology*, 31, 311-321.
- Parkiz, B., Reinherz, H.Z., ve Frost, A.K. (1992). Antisocial behavior in adolescence: A community study. *Journal of Early Adolescence*, 12, 300-313.
- Putallaz, M. (1987). Maternal behavior and children's sociometric status. *Child Development*, 58, 324-340.
- Rice, K.G., FitzGerald, D.P., Whaley, T.J., ve Gibbs, C.L. (1995). Cross-sectional longitudinal examination of attachment, separation-individuation and college student adjustment. *Journal of Counseling and Development*, 73, 463-474.
- Rice, K.G. (1990). Attachment in adolescence: A narrative and meta-analytic review. *Journal of Youth and Adolescence*, 19, 511-538.
- Rice, K.G., Cunningham, T.J., ve Young, M.B. (1997). Attachment to parents, competence, and emotional well-being: A comparison of Black and White late adolescents. *Journal of Counseling Psychology*, 44, 89-101.
- Riggio, R. (1986). Assessment of basic social skills. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 649-660.
- Robin, A.L., ve Foster, S.L. (1989). *Negotiating parent-adolescent conflict: A behavioral family systems approach*. New York: Guilford Press.
- Savaşır, İ., ve Şahin, N. H. (1997). *Bilişsel davranışçı terapilerde değerlendirme: Sık kullanılan ölçekler*. Ankara: Türk Psikologlar Yayınları, No:9.

- Schwarzer, R., Hahn, A., ve Schröder, H. (1994). Social integration and social support in a life crisis: effects of macrosocial changes in East Germany. *American Journal of Community Psychology*, 22, 685-706.
- Sharabany, R. (1994). Intimate friendship scale: Conceptual underpinnings, psychometric properties and construct validity. *Journal of Social and Personal Relationships*, 11, 449-469.
- Sheldon, B. (1995). *Cognitive Behavioral Therapy*. London: Routledge. pp 95.
- Sinclair, M. F., Christenson, S.L., Evelo, D., ve Hurley, C. (1998). Dropout prevention for high-risk youth with disabilities: Efficacy of a substained school engagment procedure. *Exceptional Children*, 65, 7-21.
- Solberg, V. C., O'Brein, K., Villereal, P., Kennel, R, ve Davis, B. (1993). Self-efficacy and Hispanic college students: Validation of the College Self-efficacy Instrument. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 15, 1, 80-95.
- Vincent_Roehling, P., ve Robin, A.L.(1986). Development and validation of the family beliefs inventory: A measure of unrealistic beliefs among parents and adolescents. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 54, 693-697.
- Wenz-Gross, M., ve Siperstein, G. N. (1997). Importance of social support in the adjustment of children with learning problems. *Exceptional Children*, 63, 2, 183-193.